

Rhannwch Let's share

 gogledddcymru_northeastwales

 NthEastWales

 @NthEastWales

 North East Wales

twristiaeth@sirddinbych.gov.uk
tourism@denbighshire.gov.uk

www.gogledddddwyraincymru.cymru
www.northeastwales.wales

Canolfannau Croeso
Tourist Information Centres

Gogledd | North 01745 344515
De | South 01978 860828

 sir ddinbych
denbighshire

 GOGLEDD
CYMRU
WYDAU
WYDAU

Fotograffau / Photography
© Newfrontiers y Goron (2019) Croeso Cymru / © Crown copyright (2019) Visit Wales, White Fox,
Laurence Crossman-Emms, © Hawlfraint y Goron: Comisiwn Brenhinol Henbenion Cymru /
© Crown copyright: Royal Commission on the Ancient and Historical Monuments of Wales

Cyhoeddwyd gan Dim Twnstiaeth, Marchnata a Digwyddiadau Cyngor Sir Ddinbych
Published by Denbighshire County Council's Tourism, Marketing and Events Team

Tref i bob diwrnod

Nid Rhuddlan yw'r unig dref yn
Sir Ddinbych gyda llwybr ei hun. Mae
saith llwybr arall – pob un yn llawn o
ddiddordeb hanesyddol. Ond pob un yn
wahanol iawn, gyda'r gobaith y
byddwch yn darganfod hynny dros eich
hunain. Cyn belled â bod gennych
wythnos neu ddwy arall i'w sbario.

Ewch i Rhuthun i
weld yr oriel
celfyddydau
cymhwysol gorau
yng Nghymru,
Llangollen am ei
rheilffordd stem a'i
chelfyddyd bywiog,
Corwen i weld cofeb
un o arwyr mwyaf
Cymru a Dinbych
am ei chastell ar
ben y bryn a muriau
tref atgofus.

**Rhuthun
Ruthin**
llwybr y
dref
town
trail
sir ddinbych
denbighshire

Llangollen
llwybr y
dref
town
trail
sir ddinbych
denbighshire

Ewch i'r Rhyl ar
gyfer ei phromenâd
a thair milltir o
dywod euraidd,
Prestatyn ar gyfer
dechrau Llwybr
Cenedlaethol
Clawdd Offa,
Rhuddlan am ei
chastell ar lan yr
afon a Llanelwy i
weld y gadeiriau
hynafol leiaf ym
Mhrydain.

**Dinbych
Denbigh**
llwybr y
dref
town
trail
sir ddinbych
denbighshire

Corwen
llwybr y
dref
town
trail
sir ddinbych
denbighshire

A town for every day

Rhuddlan isn't the only town in
Denbighshire with its very own trail.
There are seven others – all packed
with historic interest. But all very
different, as we hope you'll discover for
yourself. Just as long as you have
another week or so to spare.

**Y Rhyl
Rhyl**
llwybr y
dref
town
trail
sir ddinbych
denbighshire

Prestatyn
llwybr y
dref
town
trail
sir ddinbych
denbighshire

Visit Ruthin for the
best applied arts
gallery in Wales,
Llangollen for its
steam railway
and thriving arts
scene, Corwen for
a stirring memorial
to Wales's greatest
hero and Denbigh
for its hilltop castle
and evocative town
walls.

**Llanelwy
St Asaph**
llwybr y
ddinas
city
trail
sir ddinbych
denbighshire

Rhuddlan
llwybr y
dref
town
trail
sir ddinbych
denbighshire

Visit Rhyl for its
promenade and
three miles of golden
sands, Prestatyn for
the start of Offa's
Dyke Path National
Trail, Rhuddlan
for its stupendous
riverside castle and
St Asaph for the
smallest ancient
cathedral in Britain.

Exploring Rhuddlan

This strategic spot beside a ford of the
River Clwyd, just three miles from the
sea, has been a flashpoint in Welsh
history since 795AD. It may be a very
long time since the Welsh were brutally
defeated by the Saxons but the lament
"Morfa Rhuddlan" is still sung to this day.

You can scramble up an evocative Norman mound,
marvel at one of the great stone fortresses of
Wales and see a 700-year-old church. You can
wander a medieval street plan unchanged since
Cymru a gweld eglwys sy'n 700 oed. Gallwch
grwydro cynllun strydodedd canoloesol sydd heb
newid ers dyddiau Edward I.

And if you extend your walk just a little, to the
town's nature reserve, there's a very slim chance
you could spot an otter.

Darganfod Rhuddlan

Mae'r lleoliad strategol wrth rhyd
yr Afon Clwyd, dim ond tair milltir
o'r môr, wedi bod yn fflachbwynt yn
hanes Cymru ers 795AD. Er ei fod
yn amser math ers i'r Cymry gael eu
trechu'n greulon gan y Sacsoniaid,
mae'r galarnad "Morfa Rhuddlan" yn
dal i gael ei chanu hyd heddiw.

Ac os ydych yn ymestyn eich tath gerdded ryw
fymryn i warchodfa natur y dref, mae'n siawns
bychan hefyd i chi weld dyfrgi.

Beth sy'n ei wneud yn arbennig?

Ar un adeg roedd yn symbol o ormes.
Ond erbyn heddiw mae Rhuddlan yn
falach iawn o'i gastell.

Yn drawiadol iawn ac yn sefyll uwchben y dref
a'r afon, roedd yn rhan o gadwyn o gaeau a
Cymru – rhaglen adeiladu mwyaf uchelgeistol
Ewrop yn yr Oesoedd Canol.

Mae Rhuddlan yn ganolog i stori Cymru.
Yma yn Rhuddlan ym 1284 fe osododd Edward
y gyfraith ar gyfer y 250 mlynedd nesaf. Ac
yma y cyflwynodd ei fab i benedigion Cymreig
fel y Sais cynaf i fod yn "Dywysog Cymru".

Ewch i www.gogledddddwyraincymru.cymru

What makes it special?

It might once have been a symbol of
oppression. But these days Rhuddlan is
very proud of its castle.

Still impressively commanding both town and river,
Edward I along the North Wales coast – medieval
Europe's most ambitious building programme.

Rhuddlan is central to the Welsh story. It was here
in 1284 that Edward laid down the law for the next
250 years. And here that he presented his baby
son to the Welsh nobility as the very first English
"Prince of Wales".

Visit www.northeastwales.wales

Where shall we go next?

The shops, cafes, pubs and historic
buildings of Rhuddlan should keep
you busy for a while. When you do
decide to move on, you'll find some of
the leading attractions of North
Wales just a few miles away.

St Asaph Cathedral

Yn eglwys gadeiriol hynafol leiaf Prydain a charref y
Bebel Cymraeg cynnal ceri stateli de a'i stop arnhegion.
www.stasaphcathedral.wales
01745 582245

Prestatyn Hillside

Start of Offa's Dyke Path and the Clwydian
Range and Dee Valley National Landscape with
spectacular views over four miles of sand.
www.clwydianrangepath.org.uk
01824 712757

Bodelwyddan Church

"Eglwys Farnor" ryfeddol gyda 13 metr 62-metr yn
gampwll o oes Adfywiad Gothig Fictoriaidd.
www.themarbchurch.uk

1 Senedd-dŷ

Mae'r Senedd-dŷ ar gornel y gyffordd gyda'r High Street.

Rydym yn dechrau gyda rhywbeth sy'n tynnu sylw. Yn ôl y gareg gyda'r arysgrif, dyma olion yr adeilad lle pasiodd Edward I y Statud Rhuddlan hydod arwyddocaol. Yn anfidus, er gwaethaf ei enw, nid oes tystiolaeth bod fan hyn erioed wedi bod yn senedd-dŷ – yn fwy na thebyg adeilad llys canoloesol ydoedd. Mae'r drws o'r 13eg ganrif a'r ffenestri pigfain o'r 14eg ganrif bellach wedi eu llenwi ac yn ôl pob tebyg wedi dod o'r castell. Roedd y Statud ei hun yn wir – fe sefydlodd reolaeth Lloegr dros Ogledd Cymru a fu mewn bodolaeth am dwy ganrif a hanner tan y Ddeddf Uno yn 1536.

1 Parliament House

Parliament House is on the corner of the junction with High Street.

We start with a bit of a red herring. According to the inscription stone, these are the remains of a building in which Edward I passed the hugely significant Statute of Rhuddlan. Unfortunately, despite its name, there is no evidence that this was ever a parliament house – it was most likely a medieval courthouse. The 13th-century doorway and 14th-century cusped ogee window, both now blocked, probably came from the castle. The Statute itself was real enough – it established English rule over North Wales and lasted for two and a half centuries until the Act of Union in 1536.

Llwybr y dref : Town trail

Pellter	2 filltir / 3.2km heb gynnwys llwybrau sy'n mynd allan o'ch ffordd	Distance	2 miles / 3.2 km excluding detours
Pa mor anodd yw'r llwybr?	Hawdd, gall y llwybr i Twthill fod yn fwdlyd	Difficulty	Easy, path to Twthill can be muddy
Amser yn cerdded	2 awr	Walking time	2 hours
Man cychwyn	Maes parcio Parliament Street LL18 5AL	Start point	Parliament Street car park LL18 5AL
Cludiant cyhoeddus	Traveline Cymru 0800 464 0000, Ymholiadau Rheilffyrdd Cenedlaethol 03457 484950	Public transport	Traveline Cymru 0800 464 0000, National Rail Enquiries 03457 484950

2 Eglwys y Santes Fair

Ewch i mewn i'r fynwent drwy'r porth Fictoriaidd.

Adeiladwyd yr eglwys blwyf drawiadol hon tua 1300 i wasanaethu'r dref Edwardaidd newydd. Dwy ganrif yn ddiweddarach adeiladwyd y tŵr a chorff gogleddol yr eglwys gan ei troi yn eglwys dau gorff sy'n nodweddïadl i Sir Ddinbych. Atodwyd beddrod caerog i deulu Neuadd Bodrhyddan wrth ochr ogleddol yr eglwys ym 1820 a newidwyd ymddangosiad yr eglwys i gyd-fynd â'r nawws Fictoriaidd gan Syr George Gilbert Scott. Y tu mewn fe welwch destunau Cymraeg o'r 17eg ganrif wedi eu peintio ar y waliau a slab canoloesol wedi'i ysgrifthu yn darlunio regalia cyflawn yr Archegob Edessa o Dwrci.

2 St Mary's Church

Enter the churchyard through the Victorian lychgate.

This fine parish church was built in about 1300 to serve the new Edwardian town. Two centuries later came the tower and north nave that turned it into a typical double-naved Denbighshire church. A fortified mausoleum for the family of nearby Bodrhyddan Hall was attached to the north side in 1820 and the church received a thorough Victorian makeover from Sir George Gilbert Scott. Inside you'll find 17th-century Welsh texts painted on the walls and a curious medieval engraved slab depicting the Archbishop of Edessa in Turkey in full regalia.

3 Y Bont

Dychwelwch i'r High Street a mynd i lawr y rhiw at y bont.

Mae'r ddweldd o'r castell, y bont a'r eglwys mewn cwtstr wrth ochr glannau'r Afon Clwyd mor eiconig fel bod yr arlunydd Turner wedi penderfynu tynnu llun ohono. I fyny'r afon, i'r dde wrth ymyl y dŵr, mae tŵr sgwâr y castell a oedd unwaith yn gwarchod porthladd Edward I. Mae pont wedi bod yma ers o leiaf 1277 ac mae'r strwythur cain hwn, gyda'i ddau fŵa tywodfaen, yn dyddio'n ôl cyn belled â 1595. Cafodd yr elfen cantilïffrog o haearn bwrw ei ychwanegu yn y 19eg ganrif.

Mae'r olygfa orau o'r ceiau i'w gael o'r bont droed fodern.

3 The Bridge

Return to High Street and head downhill to the bridge.

The image of castle, bridge and church all clustered beside the banks of the River Clwyd is so iconic that it was drawn by Turner. Upstream, right beside the water, is the square castle tower that once guarded the port of Edward I. There's been a bridge here since at least 1277 and this elegant structure, with its twin sandstone arches, dates all the way back to 1595. The cast-iron cantilevered section was added in the 19th century.

The modern footbridge gives the best view of the quays.

4 Ceiau Hynafol

Mae'n anodd credu heddiw fod yr afon tawel ar un adeg yn llawn o sgwnei. Sefydlwyd cei pren bychan yn yr oes ôl-ganoloedd ac erbyn dechrau'r 19eg ganrif, ychwanegwyd warws a chraen llwytho ar y cei. Adeiladwyd glanfa gerig yn fuan wedi hynny gan ei wneud yn borthladd pwysicaf Gogledd Cymru, gan allforio grawn, pren a plwm o Iwnglawdd anferth Talargoch ym Meliden gerllaw. Roedd hyd yn oed ffowndri a tanerdy ar y lan orllewinol. O ganlyniad i ddyfodiad y rheilffordd ym 1848 caewyd llwybrau'r llongau a ni chafodd defnydd pellach ei wneud o'r ceiau.

Ewch yn ôl i fyny'r bryn neu barhau i lawr Station Road ac ar hyd llwybr arall byr i'r warchodfa natur.

4 Ancient Quays

It's hard to believe now that this serene river was once thronged with schooners. A small wooden quay was established in post-medieval times and by the early 19th century it came equipped with a warehouse and loading crane. A stone wharf was built soon after and the port became the most important in North Wales, exporting grain, timber and lead ore from the massive Talargoch mine at nearby Meliden. There was even a foundry and lannery on the western bank. The arrival of the railway in 1848 closed the shipping route and the quays fell into disuse.

Head back up the hill or continue down Station Road for a short detour to the nature reserve.

5 Gwarchodfa Natur Rhuddlan

Mae pobl leol wedi helpu i droi y gornel anghofiedig hon i'r de o'r afon yn un o warchodfeydd natur mwyaf newydd Gogledd Cymru – ac mae glas y dorian, llygod y dŵr a dyfrgyn wedi symud i fyny'r ardal yn barod. Mae'r hen orsaf rheilffordd bellach yn rhan o 11 erw sy'n hafan i fywyd gwylt gyda phyllau, coedwigoedd a dolydd blodau gwylt. Edrychwch allan am y cerffuriau – gweision y neidr yn hofran, mulfran yn ymestyn ei adenydd, a hyd yn oed cerddwr yn cau carrai ei esgidiau. Mae'n lle gwyth i fynd am dro gyda golygfa gwyth ar draws yr afon i'r castell. Ac os ydych yn teimlo'n egniol iawn mae Llwybr Beicio Cenedlaethol 84 yn rhedeg yr holl ffordd o'r arfordir i Lanelwy.

5 Rhuddlan Nature Reserve

Local people helped turn this forgotten corner south of the river into one of North Wales's newest nature reserves – and already kingfishers, water voles and others have moved in. What used to be the railway station is now part of an 11-acre wildlife haven with ponds, woods and wildflower meadow. Look out for the sculptures – hovering dragonflies, a cormorant stretching its wings, even a walker lacing his boots. It's a wonderful place for a stroll with a great view across the river to the castle. And if you're feeling really energetic, it's on National Cycle Route 84 that runs all the way from the coast to St Asaph.

Tra eich bod yn cerdded While you're walking....

Ceisiwch beidio â tharfau ar Farchogion Rhuddlan. Mae'r ffigurau hyn o dderw solet gan y perflunydd lleol Mike Owens yn gwarchod y fynedfa i'r dref, er mae'n edrych fel eu bod yn cymryd seibiant haeddiannol ar hyn o bryd.

Try not to disturb the Rhuddlan Knights. These solid oak figures by local sculptor Mike Owens guard the entrance to the town, although they seem to be taking a well-earned break just at the moment.

www.gogledddddwyraincymru.cymru www.northeastwales.wales

6 Castell Rhuddlan

Dyma fo: gogoniant y dref ac un o brif cestyll Cymru. Dechreuwyd ei adeiladu ym 1277, ac roedd castell Rhuddlan yn rhan o'r "cyich haearn" o gaerau a adeiladwyd gan Edward I yn ei ymgyrch ddoddiost i ddychryn ac i ddarostwng y Cymry. Mae ei gynllun chwyldroadol gan un o feistri y byd penseiri, James o San Siôr yn cynnig tair llinell cydganol o amddiffyniad – ward fewnol siâp diemwnt, ward allanol a ffos ddofn. Ond roedd un broblem. Nid oedd yr Afon Clwyd yn troelli yn y lle iawn i gyflenwi'r castell o'r môr. Felly dyma Edward, neu yn fwy cywir, tîm o 70 o weithwyr dan ofrdaeth o Ffens Swydd Lincoln yn treulio tair blynedd yn dargyfeirio'r afon â llaw.

6 Rhuddlan Castle

Here it is: the glory of the town and one of the great castles of Wales. Begun in 1277, Rhuddlan castle was part of an "iron ring" of fortresses constructed by Edward I in his ruthless campaign to intimidate and subdue the Welsh. Its revolutionary design by master architect James of St George offered three concentric lines of defence – diamond-shaped inner ward, outer ward and deep moat. But there was just one problem. The meandering River Clwyd wasn't quite in the right place to supply the castle by sea. So Edward, or more accurately a team of 70 conscripted labourers from the Lincolnshire Fens, spent three years diverting it by hand.

7 Tomen Twthill

Cymerwch y tro cyntaf i'r dde oddi ar Lôn Hylas i ddilyn llwybr troed wrth ymyl y castell.

Nid oedd y Normaniaid yn troi traed. Dim ond saith mlynedd ar ôl Brywdr Hastings, fe adeiladodd cefnogwr Gwilym Gonowenwrf sef Robert o Rhuddlan gastell mwnt a bell yma ar ben hen balas tywysogaidd. Mae'r mwnt, neu domen o bridd, yn dal i sefyll yn ogoneddus ger yr Afon Clwyd. Mae'n werth y ddringfa sydyn i fyny Twthill am olygfa godidog sy'n cynnwys y meindwr pell o "Eglwys Farmor" Bodelwyddan. Fe newidiodd perchnogaeth y castell ar sawl achlysur yn ystod y ganrif neu dwy nesaf cyn i Edward I gollu ei amynedd ac adeiladu caer garreg enfawr drws nesaf.

7 Twthill Mound

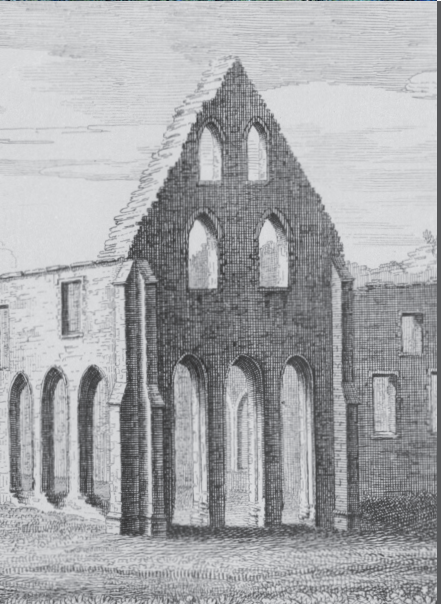
Take first right off Hylas Lane to follow signed footpath beside the castle.

The Normans didn't hang around. Just seven years after the Battle of Hastings, William the Conqueror's henchman Robert of Rhuddlan built a motte and bailey castle here on top of an old princely palace. The motte, or earthen mound, still stands resplendent beside the River Clwyd. It's well worth the brief climb up Twthill for a magnificent view which includes the distant spire of Bodelwyddan's "Marble Church". The castle changed hands many times over the next couple of centuries before Edward I lost patience and built the immense stone fortress next door.

8 Brodordy yn Fferm yr Abaty

Ewch allan o'ch ffordd i'r fynachlog drwy ddiilyn y llwybr troed i'r de-ddwyrain. Fel arall ewch yn ôl yr un ffordd.

Sefydlodd Llywelyn ap Gruffydd fynachlog y Brodyr Du yma am beth amser cyn 1258. Diddymwyd y mynachlog yn ystod y Diwygiad, ond roedd yn parhau i fod yn adail eithaf trawiadol mewn ysgythriad o 1742. Yn fuan wedi hynny fe adeiladwyd Fferm yr Abaty ar y safle – ond ni ddiflannodd y mynachlog yn gyfan gwbl. Cafodd rannau ohono ei ailgylchu. Mae'r fiern yn breifat, ond o'r lôn gallwch weld yn glir y delw 14eg ganrif wedi'i osod yn wal y beudy. Ychydig i'r dwyrain, sy'n bosib ei gyrraedd ar lwybr troed, mae olion ffos y dref ganoloesol a fu'n diogelu'r fynachlog.

8 Friary at Abbey Farm

Detour to the friary by following the footpath south-east. Otherwise retrace your steps.

Llywelyn ap Gruffydd founded a Dominican friary here some time before 1258. It was dissolved during the Reformation but still made a pretty impressive ruin in an etching of 1742. Shortly afterwards Abbey Farm was built on the site – but the friary didn't disappear entirely. Some of it was recycled. The farm is private but from the lane you can clearly see a 14th-century effigy set into the cowhouse wall. A short distance to the east, accessible by footpath, are the remains of the medieval town ditch that protected the friary.

9 Banquet House

Banquet House yw un o ddirgelion Rhuddlan. Nid oes neb yn gwybod yn iawn ei ddiben gwreiddiol – elusendy o bosib. Mae'n dyddio o 1672, ac yn adeilad tal a hardd gyda dau lawr, ffenestri myllynog a bwa carreg cerfiedig uwchben y drws. Mae'r cwt sgowtlaidd a geir yn agos at ddiwedd Princes Road yn amlwg yn llai trawiadol. Ond ar un adeg bu'n sefyll tua milltir i ffwrdd yng nghyffiniau mawreddog adeilad rhestredig Gradd I Neuadd Bodrhyddan (amser agor yn gyfyngedig yn ystod yr haf, edrychwch ar www.bodrhyddan.co.uk). Mae'r gwaith brios bras ar y talcen yn glir i'r dyddiau lle roedd synau seini olwynion a'r gof wrth ei waiith.

9 Banquet House

Banquet House is one of the mysteries of Rhuddlan. No one really knows its original purpose – possibly an almshouse. Dating from 1672, it's a handsome building with two tall storeys, mullioned windows and a carved stone archway over the door. The scout hut near the end of Princes Road is less obviously impressive. But it once stood about a mile away in the rather loftier surroundings of Grade I-listed Bodrhyddan Hall (limited summer opening, check at www.bodrhyddan.co.uk). Mellow brickwork on the gable end is a clue to the days when it rang to the sounds of a wheelwright and blacksmith.

10 Amddiffynfeydd Ffos

Mae patrwm grid o dref Edward I i'w weld o hyd yn y High Street, Ffordd y Castell, Church Street, Cross Street, Parliament Street a Gwindy Street. Wedi'i amgylchynu gan rymoedd a allai fod yn elyriaethus, roedd angen amddiffyn yr holl dref gyda ffos, ac mae darn ohono'n parhau i fod yn weladwy yn y cae hwn ar yr ymyl ogleddol. Ar un adeg roedd ffos llydan llawn dŵr rhwng dau rhagfur gyda phalisad pren. Pun ai y byddai wedi bod yn ddigon i'ch gwneud chi deimlo'n ddiogel rhag byddin o Gymry gwylt yna roedd hynny'n fater arall yn gyfan gwbl. Mae rhagor o wybodaeth i'w gael ar y bwrdd arddangos yn Gwindy Street.

10 Ditched Defences

As Kerfoot Avenue bends right, take narrow footpath on left.

The grid pattern of Edward I's town can still be traced in High Street, Castle Street, Church Street, Cross Street, Parliament Street and Gwindy Street. Surrounded by potentially hostile forces, the fledgling town needed a circuit of ditched defences, a fragment of which remains visible in this field at the northern edge. It was once a broad water-filled ditch between two ramparts with a timber palisade. Whether it would have been enough to make you feel safe from an army of rampaging Welshmen is another matter entirely. A display board in Gwindy Street will tell you more.